Roku Pań-
ſkiego Swietego 1600.

zczeſćiámi/ zoznáczeniem świąt
z przeſtrogą pogod/ y niepogod/ zá
porachowániem obrotow Słońcá y Kśię-
życá pilne opiſánie.

PRZES

STANISLAWA KARLIN-
ſkiego Medyká y Alchimiſte/ ná ſławnem
Hálickiem przedmieśćiu zacnego
Miáſtá Lwowá.

Sallustius Catilinæ bello
Audacia pro muro habetur.

Terent. Heaut.
Non fit ſine periculo facinus magnum & memorabile.

☞ We Lwowie drukował Páweł Zeláżo.

Genesis Cap. I.

DIxit autem Deus. Fiant lumina-
ria in firmamento cœli, & diui-
dant diem, & noctem, & sint in signa
& tempora & dies, & annos, vt luce-
ant in firmamento cœli,& illuminent
terram, Et factum est ita. Fecitq; De-
us duo luminaria magna, luminare
maius, vt præesset diei, & luminare
minus vt præesset nocti, & stellas. Et
posuit eas in firmamento cœli, vt luce-
rent super terram. Et præessent diei,
& nocti, & diuiderent lucem, ac te-
nebras. Et vidit DEVS quod
esset bonum. Et factum
est vespere & mane
dies quartus.

W skie-

W księgách Rodzáiu. Káp. 1.

WRzekł zás Bog. Niechay się stáną świátłá ná twirdzy niebieskiey/ á niechay czynią rozność miedzy dniem á nocą/ á niech będą ná znáki/ ná czásy ná dni/ y ná látá/ áby świećiły ná twirdzy niebieskiey/ á oświecáły ziemię: A stáło się ták. A uczynił Bog dwie świetle wielkie świátło większe/ áby było nade dniem/ świátło mnieysze áby było nád nocą y gwiazdy. A postáwił ie ná twirdzy niebieskiey/ áby świećiły nád ziemią/ á żeby były náde dniem/ y nád nocą/ dźieląc świátłość od ćiemnośći. A vźrzał BOG iż było dobre. A stał się wieczor. Zarán. e dźień czwarty.

Iż do wyrozumienia roku/ części y własności iego potrzebá wiedzieć co iest Słońce y Miesiąc náwet wszystek okrąg świátá.

NIżlibym Kálendárium tego świętego Roku podał/ wziąwszy przykład z stárych Hortulusow Polskich: y mojey Sphæry stárey bacżę rzecż bárzo być potrzebną wyrozumieć/ co to iest Rok/ y części iego/ iáko godziná/ dzień z nocą/ Miesiąc. Ale zás nowa trudność nádchodzi. Spyta kto co tákiego? To/ że áni co iest rok / áni to co iest dzień/ áni co iest Miesiąc wyrozumieć człowiek może/ ieśli iże nie zrozumie co iest Słońce/ co iest Księżyc. Lecż zás znowu nowa insza trudność rośćie / że áni co iest Księżyc y Słońce zrozumieć człowiek może / áżby iáką wiádomość miał/ co wżdy to iest zá Máchiná tego świátá/ z wieln y iákich części iest złożoná : co zá władzey/ y własnośći są te części/

czem

czem miedzy sobą są podobne/ czem rozne: á osobliwie co zá społkowánie z temi wielkie-mi pochodniámi wszystkiego świátá/ Słoń-cem y Księżycem máią. Rok tedy y częśći ie-go są kwatry pewne czásu. A miedzy czásem y niebem wielkie porozumienie/ y iákoby po-winowáctwo. Ztądże Varro de lingua latina lib. 5. czás ták opisuie. Tempus esse dicunt in-tervallum mundi, & motus, divisum in partes aliquot, maxime a Solis, & Lunae cursu, a quorum tenore temperato, tempus dictum est. Ktore mieysce wykładam popráwuiąc go z Aristo-telesowey definiciey czásu/ náyduiąc niepo-trzebne tu być to słowko/ &, Czás bydź powie-dáią przećiągiem / álbo rozmiárem ruchánia świátá/ rozdźielonem ná niektore cząstki od Słonecznego y Księżycowego biegu. Aristo-teles bowiem czás ták opisuie. Tempus est numerus seu mensura motus. Bo co tu wykłá-dácze Aristotelesowi zowa numerus, seu men-sura: to Varro intervallum. Zá czem idźie/ że kiedy niebá nie było / y czásu nie było / iáko

 niebo

niebo ſtworzone/ y rok y dźień z nocą y Mieśiąc/ zá pomiáry biegu niebieſkiego náſtáły. A iáko náturá ieſt początkiem ruchánia / ták ruchánie początkiem/ y przyczyna czáſu. Przetoż też y roku y dniá z nocą y mieśiącá. Ktorego ſenſu y Cicero był Arata ſlicznemi wirſzámi przekłádáiąc.

Cætera labuntur celeri cœleſtia motu
Cum cœloq; ſimul noctesq; dieſq; feruntur.

Położe tu zá łáſką Czytelniká miáſto cætera, ſydera, y ták przełożę.

Zártkiem ruchániem toczą ſie gwiazdy niebieſkie/
A zá niebem dni y z nocámi bieżą ſpołecznie.

¶ Przeto pierwey o okręgu świátá ktory łáćinicy zową Sphæra mundi powiedźieć potrzebá. Co ia odpráwić/ iáko naprośćiey/ y nakrotcey vśiłowáć będę: Przytrudnicyſzym rzecz ále iáko Lucillius mowi

Summatim tamen experiar reſcribere paucis.

☞ Láſkáwego Czytelniká proſzę áby ſie temu wſzyſtkiemu pilnie przypátrzył: á onego

ſie ná=

ſie nárzekánia Swietego Auguſtyná obawiał. In tempore eſſemus & quid ſit tempus neſcimus. Pod cżáſem albo w cżáſie ieſteſmy/ á coby był cżás niewiemi. Albo co [illegible] gipcżánin on v Platoná przymawia Grekom żeście wy Grekowie záwſze dżiecći. Co ſie y tákowych tycże ktorzy ſtárzy iuż będąc niewiedzą wiele ſem lat. Co ták muśi bydź gdy niewiedzą/ to ieſt rok albo cżeśći iego.

Sphæræ mundi to ieſt okręgu świátá y z cżeśćiámi y włáſnośćiámi ich krotkie opiſánie.

OKrąg ten świátá albo zgołá świát/ ieſt cáłá y zupełna wſzyſtkich rzecży co iedno ſą od P. Bogá ſtworzone gromádá/ lub máchiná/ przedźiwna/ ozdobna/ y coś Boſkiego w ſobie/ ále przedśie koniec y kres ſwoy máiąca.

Okręgu też świátá ſą dwie vdźielne/ y od ſiebie rożne náturą krainy. Jedná ktora Láćinnicy ELEMENTárem zo-

wa / á my názowiemy żywiołowa álbo żytká
lub żywnośći vſtáwicżnie potrzebuiaca / y
przez te przyczyne odmiány / y nieuſtáwicżno-
śći pełná / rodzeniu y ſkáżeniu vſtáwicżne-
mu podległá.

Tey záraz dla krotkiey odpráwy kłádźiemy
cżterzy cżęśći y z własnośćiámi ktore te ſa.

Ziemiá ſucha y źimna
Wodá źimna y wilgotna
Powietrze wilgotne y ćiepłe
Ogień ćiepły y ſuchy.

Ze ich tylko te cżterzy / wywod bácżnych ludźi
ieſt / z tegő ſámego że zmyſły ćiáłá náßego cżuie
álbo ćiepło álbo mokro álbo źimno álbo ſu-
cho. A káżdy żywioł podwoił ſie temi tákie-
mi á tákiemi własnośćiámi ktore też Łáćin-
nicy Qualitates zowa. J madrośćia y opátrz-
nośćia Boża ták ſa poſádzone / że coby ſobie
w głowe miáły bydź przećiwne / nie ſa podle
ſiebie ále przewrotámi inßych rozłacżone iáko
ogień z woda / źiemiá z powietrzem. J mu-
śiał bydź Philo[illegible]ph co naprzod ono przyſło-
wie po-

wie polſkie powiedźiał. Zgadzáia ſie by ogień z wodą. Iż tedy tych własnośći więcey niemáß/ żywiołow też álbo Elementow więcey nie naydźie.

Rzekł by kto/ może tych Elementow nie bydź więcey/ ále podobno ieſt ich mniey niż cztery. Bo nie mowiąc o źiemie/ wodę/ y powietrzu/ ktore widźimy y czuiemy/ ogień ten żywiołowy kędy? Ná to ták powiedam. Ziemia oprocz tám tych własnośći ma też te własnośći że ieſt naćiężßa/ y dla tego iáko przyrodzenie rzeczy ćiężkiey ieſt ná ſpod ſie mieć/ ták y oná ná ſpodku tego okrągu/ ktory ią zewßad otoczył vſiádłá/ y ſtáłá ſie ſrzedźiną wßyſtkiego świátá/ co Láćinnicy y Grekowie zową Centrum. My po proſtu ſrzedźiną názywáć będźiemy. Lekßa ieſt wodá niż źiemia/ te Pan Bog mieśći dla ſpoſobnego mießkánia y potrzeby ludzkiego narodu y inſzych zwierząt ná źiemi záwieśił/ ktorą też iáko P. Kochánowſki ſpiewa.

A zámierzonych gránic przeſkoczyć ſie boi.

A iáko źiemiá iest okragła ták tem ſtrychem y wodá po niey ćiecże. Przeto też obá żywioły ieden okrag odpráwuia/ á obádwá ná dół/ ná ſpod nie vpadna/ bo ſa ná ſámem dole y ſpodźie. Bo iáko co ma dáley vpáść to iuż ná ſámem dole leży/ á niebo zewſzad wzgore iáko Poëta mowi.

Cœlum vndiq; ſurſum.

A ieſli niebo zewſzad wzgore/ to źiemiá ze wſzad ná dół: j ták iáko ćieſzka do gory nikedy niemoże.

Nád woda ieſt powietrze/ iáko lekſze niż wodá. Nád powietrzem ogień/ y iáko nalekſzy ze wſzyſtkich gore wylećiał/ ktorego że nie widźimy dla krotkośći iedno te iedne przyczyne położe/ że okrag mieśieczny/ iáko ſaśiedni ogniowi/ bedac w vſtáwicżnem biegu onem pedem y żártkośćia ſwa porywa go z ſoba/ że ſie też vſtáwicżnie ten to ogień kreći/ y iáko v Tokarzá/ koło predko obrácáne byſtrośći wzroku náſzego vchodźi.

Podá ſzych náuk potrzebnaby tu wiedźieć/
iáko

iáko źiemiá w okrąg wielka/ ále dla pewnych przyczyn nie iest to poięto dowćipowi ludzkiemu/ wszákże rozum ludzki doszedł tego/ że kiedyby prosto sznur puśćił w źiemię przez srzedźinę iey áż ná drugą stronę/ tedy tá miárá przez srzedźinę ktorą Diameter zową byłáby długa iákmiarz ná 1720 mil. ktorey miáry przez srzedźinę połowicę (náżywaią ią Láćinnicy Semidiameter) czym mil 860 iákmiarz iáko Casparus Peucerus z obseruaciey Ptolomeuszowych y Copernikowych pisze.

Kráiná zás powietrza/ y ogniá iákoby byłá długa álbo wysoka chciałby kto wiedźieć? Ná ten czás niechay ma ná tem dosyć/ co tenże Peucerus pisze. Ze Lunæ globus (ią názowie Kśiężycowa gałka/ ktora iest w okręgu Kśiężycowym iáko szynal w kole) kiedy iest w pełni/ tedy dálekość iey od źiemie iest więcsza niżeli oney miáry przez srzedźinę źiemie połowicá to iest ná 860 mil sześćdźiesiąt rázy/ y czterzy y scrupułow álbo drobin dźieśięć. To tu łatwie obaczyć iáko wielka długość

iestrych

iest tych dwu kráin żywiołow ogniá y powie
trza. Zkąd też káżdy się powinien przypátrzić
y zádziwowáć iáko wielka wszechmocność
Boża/ że ták okrutne máchiny pobudował: y
dobroći/ że z sczerey łáski swey dla człowieká
spráwił.

Druga kráiná tego okręgu świátá iest kto-
ra Láćinnicy Coelestis zowa / my Niebieską
názowiemy. Bárzo rożna nátura od ży-
wiołowey kráiny / y ktora władza swe przez
świátło y ruchánie rozpostrzena / żywot dáie
wszystkiemu ná tey niżinie/ á żywioły żywno-
śćią iákoby wszystkie rzeczy opátruią. Tey
kráiny są dźiesięć częśći álbo okręgow. Pier-
wszy okrąg Kśiężycá. Drugi okrąg Merku-
ryusow. Trzeći okrąg Wenerj Ciwarty okrąg
Słońcá. Piąty okrąg Marsá. Szosty okrąg
Iowiszá. Siodmy okrąg Sáturnusá. Osmy
okrąg gwiazd rozmáitych / ktorzy Láćinnicy
zowa Octaua Sphæra álbo Firmamentum / to
iest twirdza. Dźiewiąty/ ktory zowa coelum
Aqueum álbo crystallinum, to iest niebo wo-

dne al-

dne álbo Krzyßtákłowe albo Nona Sphera.
Dźieśiąte ktore zową Láćinnicy Primum mobile, pierwße ruchu álbo cœlum decimum: nieáo dźieśiąte. Te wßyßtki tosz Centrum máią co y świát/to iest ziemie maią zá śrzedźinę y ruchániem okrągłem vstáwicżnie śie tocżą. O ktorych włásnośćiách / wielkośći / y biegu krotce powiem.

¶ Okręgow tych dźieśięć ieden drugi otocżył / á te ośm inße máią swe gwiazdy. Bo ták Aristoteles wykłada gwiazdę / że práwi Gwiazdá iest gęstßa cżęść swego okręgu. Dźiewiąty y dźieśiąty są bez gwiazd.

Te śiedm nizßych gwiazd, zową Plánetámi ktore ruchánie y bieg swoy dwoiáki máią / to iż ták iest / á nie ináczey oko ludzkie vpátrzyło / y rozum tego doßedł. Jeden bieg máią álbo ruchánie wßyßtki y z ośmem niebem z dźiewiątem pospołu od wschodu przez południe/ ku zachodowi przez dźień cáły y noc zá porwániem Niebá dźieśiątego/ ktore okrąg swoy tem cżásem to iest we 24 godźin / y koło

obtacza y z sobą wszystkie dziewięć insze porywa. Drugi bieg máiá albo ruchánie swe záś osobliwe j włásne od zachodu przez południe ku wschodowi / á im ktory okrąg bliższy ziemie iáko srzedziny / tem predzey bieg swoy odpráwuie.

Okrąg tedy Kśiężycow ktory otoczył żywioł ogniowy bieg swoy włásny odpráwuie / y koło iego sie obraca / y do swego krysu kedy od Słońcá odchodzi záś sie wraca przez dni 29 godzin 12 minut 44 y coś wtorych minut to iest przez ieden Miesiac. Gałká Kśieżycowa álbo globus Lunæ iest mnieysza niż ziemiá / táka proporcia według wynálasku Copernikowego / iáko kiedyby kto z siedminaśći czerwonych vlał gałke iedne / á druga z piáći czerwonych / wielkość tedy ziemie / iest podobná oney gałce z czerwonych 17. á wielkość gałki Kśiężycowey iest podobná gałce z piáći czerwonych.

Okrąg Merkuryuszow otoczył Kśiężycow okrąg / Gwiazdá Merkuryuszowá bieg swoy

włásny

właſny odpráwuie/ iákmiarz ták predko iá-
ko y ſłońce. A ieſt też mnieyſza niż ziemiá.
Okrąg Wenery otoczył okrąg Merkuryu-
ſow. Gwiazdá Wenery ktora iutrzenka zo-
wa bieg ſwoy właſny odpráwuie iákmiarz
ták predko iáko y Słońce zá rok. A ieſt też
mnieyſza niż ziemiá czem mnieyſza ieſzcze pe-
wnie nie doſzli Máthemáticy.

Okrąg Słoneczny otoczył okrąg Wene-
ry. Słońce bieg ſwoy właſny odpráwuie
przez dni 365 y godzin 6. Wierſze ieſt Słoń
niż ziemiá/ táka proporcia iáko kiedyby kto
ze 187 czerwonych złotych vlał gałke iedne
á druga z dziesiaći. Wielkość tedy Słońcá
ieſt podobna oney gałce ze 187 czerwonych/
á ziemie przećiw słońcu wielkość podobna
ieſt gałce z dźieśiaći czerwonych.
Okrąg Márſow otoczył okrąg Słoneczny
Gwiazdá Márſowa odpráwuie ſwoy bieg
przez dwie lećie. Wierſza ieſt gwiazdá Már-
ſowa niż ziemiá/ táka proporcia iáko kiedyby
kto vlał gałke z ſiedmi czerwonych iedne/ á

druga z ßeśći czerwonych/ wielkość tedy Már
sá podobna iest gałce oney z siedmi czerwo=
nych/ á ziemie wielkość przećiwko gwiazdźie
Mársowey iest podobna gałce z ßeśći czer=
wonych.

Okrąg Iowißow otoczył okrąg Mársow
Gwiazdá Iowißowá odpráwuie swoy bieg
przez dwánaśćie lat. Wierßa iest gwiazdá
Iowißowá niż ziemia táka proporcia/ iáko
kiedyby kto vlał gałke ze 32 czerwonych iedne/
á druga z siedmi. Wielkość tedy gwiazdy Io
wißowey iest podobna gałce oney ze 32 czer=
wonych/ á ziemie wielkość przećiwko gwiaz=
dźie Iowißowey iest podobna iáko z siedmi
czerwonych.

Okrąg Sáturnußow otoczył okrąg Iowi
ßow. Gwiazdá Sáturnusowá odpráwuie
swoy bieg we 30 lat. Wierßa iest gwiazdá
Sáturnusowá niżeli ziemia/ táka proporcia:
iáko kiedyby kto vlał gałke z dźiewiąći czer=
wonych iedne/ á druga ze dwu. Wielkość te
dy Sáturnusá iest podobna gałce oney z dźie

wiąći